

rum, viduarum, carceratorum, aliarumque miserabilium personarum, Auth. *de Mandatis principum*. § *Sit tibi quoque*. collat. 3. Item causæ alimentorum, L. 2. ff. *de Feriis*. Sicut et causæ spoli, depositi, mercedis, et forensium seu peregrinorum. Engel, h. t. n. 12. post Suting. in *Processu judiciario*, observ. 3; Maranta, part. IV. *Speculi aurei*, dist. 9. præsertim a n. 160 usque ad n. 201. plures alias causas summarie tractandas enumerans. Inter has etiam sunt causæ religiosos concernentes: nam in eorum causis procedendum esse de plano, et absque strepitu judiciorum, cum talibus non deceat servos Dei involvi, textus est in c. *Olim*. 26. *de Accusationib.*; Maranta, loc. cit. n. 170 et 171. et alii.

49. *Judicium summarium etiam instituitur ob modicitatem causarum.* — Altera ratio, ob quam judicium summarium institui, ac simpliciter et de plano procedi solet, est modicitas causarum: sive, quando agitur de rebus levis momenti, vel in quibus controvertitur de præjudicio facile reparabili. Auth. *Nisi breves*. et ibi Glossa, Bartolus, Baldus C. *de Sententia ex brevicul. recitand.* Maranta, ubi supra, n. 188.

50. *Causæ modicæ, quæ censeantur?* — Cæterum, quænam causæ censeantur modicæ, ut possint summarie tractari, variant doctores; uti videre est apud Glossam in cit. Auth. *Nisi breves*. referentem diversas sententias. Harum una censet, causam esse levem, quæ est usque ad quinquaginta aureos, L. 1. C. *Defensorib. civitat.* Alia, quæ est usque ad trecentos aureos, Auth. *de Defensor. civitat.* § *Et judicare*. collat. 3. Vel usque ad decem libras auri; ut Auth. *de Appellationib.* § *Illud*. collat. 4. Verum melior præ cæteris est sententia eorum, qui istud, inspecta qualitate personarum, dijudicandum existimant prudenti arbitrio judicis; uti notat Glossa, et Bartolus, ubi supra. Sic quippe causa, v. g. centum aureorum, inter duos principes, vel valde divites reputatur modica, quæ inter homines mediocris fortunæ censeretur magna. Maranta d. dist. 9. n. 189, citans plures alios.

51. *In causis summarie tractandis potest observari processus ordinarius; et sub quo rigore?* — Solummodo adde, cum nihil impediat, quin in causis summarie tractandis observetur processus ordinarius, Clem. *Sæpe contingit. de Verb. signif.* quod tunc judicium, quod ex sui natura fuisset summarium, ita redda-

tur ordinarium, ut sententia non observatis solemnitatibus juris prolata, nulla sit et invalida. Sibi enim imputet actor, qui cum posset tenere processum summarium, eligit et adhibet ordinarium. Card. de Luca tom. III, discours. 1. *de Judiciis*. n. 12 et 13. (ADNOTATIO XXIII.)

52. *Judicii civilis quatuor sunt species; et quæ?* — Quæritur III. Utrum, et qua ratione subdividatur judicium civile, et criminale? Resp. I. *Judicii civilis quatuor sunt species*: nam alia sunt judicia universalis, alia generalia, alia specialia seu particularia, et alia communia. Ita Speculator tit. «*De judiciis*, in rubrica, et quatuor seqq. paragraphis, » ubi de singulis hæcæ judicii speciebus ex professo tractat. Glossa magna in cap. II. et Abbas ibidem n. 18. *de Libelli oblation.* et communis. Et quidem,

53. *Judicia universalis.* — *Judicia universalis* (seu actiones universales) sunt ea, quæ dantur ad aliquid, quod de sua significatione multa in se universaliter continet. Horum quatuor sunt species, de quibus jura faciunt mentionem: videlicet, petitio hæreditatis; familiæ herciscundæ; actio ex testamento, quæ datur pro hæreditate ex S. C. Trebelliano restituenda; et actio ex empto, quæ datur, quoties hæreditas tota emitur, L. 2. et seqq. ff. *de Hæreditat. vendit.* Speculator tit. *de Actione, seu petitione*. § *Sequitur*, n. 44. Abbas cap. II. n. 18. *de Libelli oblation.* citans Innocentium in c. *Conquerente. de Offic. ordin.* Nam qui petit hæreditatem, aut ejus divisionem, qualis petitur per actionem familiæ herciscundæ (hoc est, hæreditatis dividundæ, ut explicat Glossa in rubrica. ff. *Familiæ herciscundæ*) intelligitur petere pro toto, vel parte sibi competente, successionem in universum jus, quod defunctus habuit, l. *Nihil est aliud*. 24. ff. *de Verb. signif.*

54. *Judiciorum universorum species, quæ?* — Additur notanter, «*Horum quatuor sunt species, de quibus jura mentionem faciunt.* » Nam plures aliæ actiones possunt dici universales ad similitudinem illarum quatuor: ut, quando petitur villa, seu castrum, una cum juribus et pertinentiis suis, l. *Lucius*, juncta Glossa fin. ff. *de Fundo instruct.* et notat Abbas. cit. n. 8. Aut, si petatur Ecclesia una cum possessionibus, et pertinentiis suis; ut c. *Cum ad Sedem*, et Glossa ibid. *Et pertinentiis. de Restitut. spoliat.* Verum de his jura specialem mentionem in propriis titulis non faciunt.

55. *Judicia generalia.* — *Judicia generalia* (seu actiones generales) dicuntur, quæ competunt ad id, quod sub se continet plura capitula, non tamen universum jus; prout accidit, ubicumque agitur ratione administrationis, quam quis gessit: ut est actio negotiorum gestorum, tutelæ, pro socio, et hujusmodi, ubi judicialiter petitur, ut quis condemnetur ad reddendam rationem de gesta sua administratione, et ad reliqua restituenda. Talis enim actio generaliter quidem se extendit ad omnia capitula administrationem concernentia, non vero ad universum jus: simulque, ubi actum est ad unam speciem administrationis, v. g. salis, non venit, quod in alia specie administrationis continetur, etiamsi utraque ab eodem sit gesta.

56. *Judiciorum generalium differentia ab universalibus.* — Ac per hoc cum primis differt judicium generale ab universali: nam istud secundum propriam naturam actionis datur ad declarandum universum jus actoris, v. g. respectu hæreditatis. Atque ideo in judicio universali non est necesse, ut actor exprimat, seu specificet res singulares, contentas v. g. in hæreditate, sed solum, ut declaretur esse hæres: quo facto per officium judicis, aut executores testamenti, debet ipsi solvi, quidquid detractis debitis, ac fûneris expensis, in tali hæreditate continetur. Secus est in judicio generali: istud enim datur ad reum condemnandum ratione male gestæ administrationis, tutelæ, negotiorum gestorum, etc.; et quia in ejusmodi generali administratione plura continentur negotia implicita, ideo debet per actorem exprimi, et probari id, ad quod vel qualem quantitatem actor petit sibi reum condemnari; ut l. *Licet*. C. *de Judiciis*. Glossa in l. I. *Ut proinde*. et Bartolus ibid. ff. *de Edendo*. Speculator tit. *de Judiciis*. § 1 et 2. et alii.

57. *Judicia specialia seu particularia, quæ?* — *Judicia specialia, seu particularia* (seu actiones speciales, aut singulares) dicuntur, in quibus agitur ad res aliquas speciales, seu singulares, non vero ad aliquid universum, vel generale: prout fit tum in actione reali, seu in rei vindicatione; quando v. g. ago ad acquirendum, vel recuperandum meum equum, agrum, vestem, aut aliam rem, vel res particulares, quæ proin singulariter designari debent; tum in actione personali, quæ proxime competit in personam, nobis obligatam ex contractu, aut delicto, ad aliquid particulare dandum, vel agendum; ut si a te

peto decem, quæ tibi mutavi. Abbas in cit. cap. II, n. 18. *de Libelli oblation.* ubi idcirco addit, quod actionum specialium aliæ dicuntur reales, quia nimirum competunt ad rem, non vero in personam nobis obligatam: aliæ vero personales, quia non ad rem, sed in personam diriguntur.

58. *Judicia communia, quæ?* — *Judicia communia, seu duplicia*, tandem dicuntur, in quibus terque litigantium vices duorum sustinet, actoris nimirum, et rei; ut c. *Ex litteris*, 3. *de Probationib.* Et talia judicia communia sunt tria, videlicet finium regundorum, familiæ herciscundæ, et communi dividundo, l. *In tribus*. ff. h. t. et notat Speculator, cit. tit. *de Judiciis*, § *Sequitur*. n. 1. cum aliis.

59. *Judicium criminale subdividitur in capitale, et non capitale.* — Resp. II. *Judicium criminale subdividitur imprimis in capitale, et non capitale.* Ita communis. Et quidem judicium capitale est, in quo agitur de crimine capitali, pro quo videlicet imponenda est pœna capitalis. Cujusmodi pœna de jure civili, juxta textum in l. II. § 1. ff. *de Pœnis*, est triplex: videlicet «*Mors, vel civitatis amissio, vel servitus.* » Ibi enim intervenit mors naturalis, in aliis duobus vero mors civilis: nam civitatis amissio alio nomine appellatur *Exilium*, l. II. ff. *de publicis judiciis*. Servitus autem propemodum mortalitati comparatur, l. *Servitutum*, ff. *de Reg. jur.* Econtra, judicium non capitale est, in quo non venit imponenda aliqua ex proximè dictis tribus pœnis, sed alia mitior; puta, pœna pecuniaria, vel incarcerationio, fustigatio, aut alia hujusmodi.

60. *Judicium criminale subdividitur in publicum, ac privatum; et quid?* — Resp. III. Insuper judicium criminale dividitur in publicum et privatum. Ita liquet ex l. I. ff. *de Public. judic.* ubi dicitur, non omnia judicia, in quibus crimen vertitur, publica esse, sed ea tantum, quæ ex legibus publicorum judiciorum veniunt. Et hujusmodi leges ibidem per ordinem enumerantur, quæ sunt sequentes, videlicet: «*Lex Julia læsæ majestatis; Julia de adulteriis; Cornelia de sicariis, et veneficiis; Pompeia de parricidiis; Julia peculatus; Cornelia de testamentis* (intellige, falsis, ut explicat Glossa); *Julia de vi publica; Julia de vi privata; Julia ambitus; Julia repetundarum; Julia de annona.* Hæc ibi. Itaque

61. *Judicium criminale subdividitur in pu-*

blicum, ac privatum; et quid? — Judicium publicum est, quod ex legibus publicorum judiciorum venit: sive, ad cujus executionem, seu criminalem accusationem, quivis e populo plerumque admittitur, § 4. Instit. de Public. judic. Econtra, judicium privatum dicitur, quod non venit ex legibus publicorum judiciorum: sive, in quo agere nemo potest, nisi ad quem res proprie, atque omnino pertinet: ut in furto, injuria, et aliis criminibus privatis accidit.

62. *Judicia publica, et privata, cur sic dicantur?* — Aliam hujus divisionis, atque appellationis rationem reddit Mysinger in § Publica judicia. n. 8. Instit. de Public. judic. asserens cum aliis, quod publica judicia (quæ nonnisi ob crimina reipublicæ perquam perniciosam instituebantur) videantur sic dicta ex eo: quia olim in publico foro, et coram frequenti populo, hæc judicia exercebantur super certis criminibus, reipublicæ admodum perniciosis: ut est crimen læsæ majestatis, adulterium, parricidium, et hujusmodi. Alia vero judicia privata dicta sint, quia extra ordinem, privatimque apud præsidem constituiebantur. Verum de his plura juristæ. (ADNOTATIO XXIV.)

§ III.

DE JUDICE IN CAUSIS SPIRITUALIBUS, NEC NON CIVILIBUS ECCLESiarUM, PERSONARUMQUE ECCLESIASTICARUM.

63. *Ratio agendi nunc de judice.* — Quoniam ad constituendum judicium tres requiruntur principales personæ, videlicet actor, reus, et judex, c. Forus. 10. de Verb. signif. estque jam dictum superius, § 1. n. 7. et seqq. Visa multiplici ejus divisione expedit, et de hisce principalibus ejus personis nonnulla subjungere: illis tamen suppositis, quæ de officio et potestate judicis, tum delegati, tum ordinarii, in l. I. a tit. XXIX, usque ad tit. XXXII fusius explicata fuerunt; et quæ de foro competenti, in tit. seqq. specialiter tractanda sunt. Unde incipiendo a judice, veluti persona cæteris digniore

64. *Causa criminalis, mere civilis, et ecclesiastica, quæ?* — Quæritur I. Utrum, et qualiter causæ spirituales ad judicem ecclesiasticum discutiendæ pertineant? Ubi prænotandum cum Glossa caus. 11. q. 1. in Summa; Abbate in c. Decernimus. n. 3. h. t. et aliis; quod causâ alia est mere civilis, alia spiri-

tualis, et alia criminalis. Hæc est, ubi de crimine agitur; de qua procedunt dicta, § præced. n. 36 et n. 50 et seqq. Porro causâ mere civilis dicitur, in qua agitur de rebus mere temporalibus, puta de possessionibus, pecunia, et juribus eas concernentibus; causâ spiritualis vero, in qua tractatur de rebus spiritualibus.

65. *Res spirituales, quæ?* — Porro per res spirituales non solum illa intelliguntur, quæ per se ac essentialiter suam sunt spiritualia; ut gratiæ, ac virtutes, aliaque dona supernaturalia: sed etiam illa omnia, quæ vel causant spiritualia; ut sacramenta, quæ digne recipientibus conferunt gratiam supernaturalem; vel saltem ad Dei cultum, et pios usus, sive ad spiritualem salutem animarum, et a peccatis præservationem ordinantur; sicque ratione finis spiritualia censentur, et proprie pertinent ad spirituale regimen prælatorum Ecclesiæ: uti sunt professio religiosa, votum, juramentum, beneficia ecclesiastica, et electiones ad ea, primitiæ decimæ, et hujusmodi; una cum desuper motis quæstionibus de valore professionis, voti, aut juramenti, causisque beneficialibus, decimalibus, etc. (ADNOTATIO XXV.) Quo prænotato,

66. *Causarum spiritualium cognitio, ad solos judices ecclesiasticos pertinet.* — Resp. I. Generaliter loquendo causarum ecclesiasticarum, seu spiritualium cognitio ad solos Ecclesiæ prælatos, seu judices ecclesiasticos pertinet: ita ut talibus laici sese intromittere nec possint, nec debeant. Patet hoc ex cap. II. h. t. ubi absolute decernitur, « ut laici ecclesiastica tractare negotia non præsumant, » ac notat Glossa, Abbas, et Barbosa, ibid. cum communi. Concordat c. Contingit. 8. de Arbitris, ubi quod plus est, etiam prohibetur, ne super rebus spiritualibus in laicum compromittatur, veluti in arbitrium. Et novissime concilium Tridentinum, sess. 24. can. 12. illis verbis: « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit. »

67. *Et judex sæcularis harum cognitioni se immiscere prohibetur sub censuris.* — Quinimo, si judex sæcularis de facto se immiscuerit cognitioni causæ ecclesiasticæ, poterit ipsi per ecclesiasticum fieri inhibitio etiam sub censuris. Martha, de Jurisdict. part. II. cap. XLII. Engel, tit. de Foro compet. n. 61. Et si concurrat violatio ecclesiasticæ libertatis, ejusmodi judex laicus ipso facto excommunicationem incurrit, c. Noverit, 49. de Sentent.

excomm. etiam Papæ reservatam in bulla *Cænæ Domini*, quæ quoad propositum optime est notanda. Accedit ratio: quia laicis, quamvis religiosis, disponendi de Ecclesiis, rebus et personis ecclesiasticis, nulla est attributa potestas: quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, can. Bene quidem. disp. 96. et c. Ecclesia S. Mariæ 10. de Constit. et cap. ult. de Rebus Eccles. non alienand.

68. *Laicus nec principaliter, nec incidenter potest cognoscere de causa spirituali.* — Resp. II. Adeo verum est, quod laici de causis spiritualibus judicare nequeant, ut istud nullo modo possint, nec principaliter, nec incidenter. Ita Glossa in d. c. Contingit. in fin. de Arbitris, et communis. Idque patet ex c. Lator. 5. et c. Causam quæ inter. 7. Qui filii sint legitimi, ubi proin quæstio legitimiæ natiuitatis, quæ opponebatur petenti hæreditatem coram judice sæculari, remissa fuit ad judicem ecclesiasticum. Unde Abbas in cit. c. Lator. n. 3. et alii communiter docent, quod si quæstio spiritualis, v. g. de legitimitate matrimonii parentum, incidat coram sæculari, ea ad judicem ecclesiasticum remitti debeat; ac interim in causâ principali per judicem sæcularem sit supersedendum, donec incidens illa quæstio per ecclesiasticum fuerit terminata; prout amplius infra tit. 10. de Ordine cognitionum. n. 31. et seqq. declarabitur.

69. *Idque nec ex commissione episcopi, vel alterius prælati Papa inferioris.* — Ampliatur conclusio, ut etiam ex commissione seu delegatione episcopi, aut alterius Papa inferioris prælati, non possint laici cognoscere super causâ spirituali: secus dicendum de summo Pontifice, utpote qui ejusmodi causas laico, ut puta cuiuspiam regi, bene potest delegare; prout amplius dictum est supra, lib. I. Decretalium, tit. XXIX. de Officio et potestate judicis delegati, § 4. n. 88. et seqq.

70. *Nec una cum clerico sibi per episcopum adjuncto.* — Ampliatur ulterius conclusio, ut laicus etiam cum clerico, sibi per episcopum adjuncto, non possit cognoscere, seu judicem agere, de causâ spirituali. Abbas in c. Contingit. n. 1. et 4. de Arbitris. Layman, l. III, tract. 6. cap. I. n. 2. et alii.

71. *Quamvis auctoritate episcopi possit de causâ spirituali compromitti in clericum et laicum simul, ut in arbitrium: et quæ ratio disparitatis?* — Nec obstat, quod auctoritate episcopi, imo et delegati, possit de causâ spiri-

tuali compromitti in clericum et laicum simul, ut in arbitrium, prout habetur c. Per tuas. § fin. de Arbitr. Resp. enim disparitatem esse: quia ipsum arbitrari de re spirituali, non est actus jurisdictionis spiritualis; bene tamen judicare, est actus jurisdictionis spiritualis. Quia igitur laicus non est capax juris spiritualis, etiam associato sibi clerico; ut c. Massana, 56. juncta Glossa. §. Per laicos. de Election. non mirum, quod auctoritate episcopi, vel alterius Papa inferioris, laicus non possit judicare super causâ spirituali una cum clerico, etsi possit una cum ipso super ea arbitrari. Abbas cit. n. 4. post Joan. Andream.

72. *Possunt tamen laici in causis spiritualibus adhiberi assessores.* — Resp. III. Nihilominus bene possunt laici in causis spiritualibus, ac ecclesiasticis discutiendis, adhiberi assessores. Ita patet per textum notabilem in c. Statutum. 11. § Assessorem, de Rescriptis, in 6. Accedit ratio: quia assessores nullam habent jurisdictionem, l. II. C. de Assessoribus, sed potius sunt consilarii judicum, atque ad supplendam horum imperitiam, seu indigentiam inventi, Angelus, consil. 274; Abbas, in c. Decernimus, n. 13. h. t. et alii.

73. *Etiam causarum spiritualibus connexarum cognitio, spectat ad solum judicem ecclesiasticum. Ut cognitio de jure patronatus.* — Quæritur II. An etiam cognitio causarum spiritualibus connexarum, spectet ad solum judicem ecclesiasticum? Resp. I. Affirmative; prout tenet Abbas, in c. Quanto. n. 3. et Barbosa, ibid. n. 3 et 4. h. t. et alii ab hoc citati. Id ipsum desumitur ex d. c. Quanto. 3. h. t. ubi legitur decisum, quod causâ juris patronatus, utpote conjuncta et connexa spiritualibus causis, nonnisi ecclesiastico judicio valeat definiri. Idem ergo dicendum de aliis causis, quæ spiritualibus sunt connexæ; idque ob paritatem rationis, et quia de similibus idem judicium est habendum, c. Inter corporalia. de Translat. episcop. Accedit ratio, tum quia connexorum idem est judicium, c. Translata. juncta Glossa, ibid. de Constitut. et late probat Barbosa, axiomat. 51, n. 1; tum quia jus patronatus est quodammodo mixtum ex spirituali et temporali: atqui in mixtis magis dignum trahit ad se minus dignum, c. Quod in dubiis, de Consecrat. eccles.; et quæ religiosis adhærent, religiosæ sunt, l. Quæ religiosis. ff. de Rei vindicat.

74. *Et de jure sepulturæ in loco sacro.* — Et his iisdem de causis, ad judicem eccle-